

**ESTUDI
SOBRE LA FIGURA
I L'OBRA DE
MARTÍ DOMÍNGUEZ
I BARBERÀ**

(Resum per a la *web* del treball original, de 30.11.2004)

**Convocatòria beques AVL
(DOGV núm. 4723 de 31.03.2004)**

**ANTONI TERUEL I BARBERÀ
73 931 449 L**

El present treball pretén ser el recull de la bibliografia literària i periodística entorn de la figura i l'obra de l'escriptor Martí Domínguez i Barberà, a través de l'època històrica que li tocà viure, i analitzar la seua producció per a encabir-la dins de la literatura i la història lingüística contemporànies del País Valencià.

* * * * *

Martí Domínguez i Barberà va nèixer a Algemesí (la Ribera Alta), el 21 de juny de 1908, al si d'una família benestant de propietaris agrícoles, membres de la petita burgesia local. La situació econòmica familiar i la seua condició de fill únic feren possible l'acurada educació que va rebre.

Des de menut estudià en les Escoles Pies d'Algemesí, on conegué el pare Monel, que va ser el que el va introduir en el món de les lletres espanyoles. Tot seguit va passar a les Escoles Pies de València per fer el Batxillerat, i després a la Universitat per cursar els estudis de Dret. Va ser en aquesta època quan va conèixer el professor Joan de Contreras, Marqués de Lozoya, catedràtic d'Història d'Espanya. L'amistat amb el Marqués de Lozoya i la pertinença al cercle humanístic de caire cristià que ell aglutinava, a més de la formació rebuda pel pare Monel, foren fonamentals per a la futura devoció a la literatura espanyola de Martí Domínguez. A partir d'ací es va convertir en l'inspirador i l'ànima d'un grup cultivat de joves d'Algemesí.

L'any 1928 es va iniciar oficialment en el món de les lletres en publicar, per primera vegada, un llibre de poesia en castellà, titulat *Versos de juventud*, i prologat pel Marqués de Lozoya. També el mateix any va guanyar la Flor Natural en els Jocs Florals de Sueca, amb el poema "Canción Labrantia".

L'any 1929 va obtindre la llicenciatura en Dret, i tornà a Algemesí amb residència estable, que, per altra part, no havia abandonat mai de manera regular.

Aleshores es dedicà a llegir i a fer versos per a la tertúlia d'amics, "La Gran Peña", que es reunien en el casino del carrer de la Muntanya, 23, que més tard seria la seu de la redacció i administració del setmanari de caràcter local *Llevant*.

L'estiu d'aquell any va guanyar un accèssit en els Jocs Florals de Sagunt.

També en *El Eco Marteño*, de Martos (Jaén), va publicar un poema en castellà titulat "Recuerdo viejo". És el moment en què descobreix el periodisme com a trajectòria professional, que va compaginar amb l'afecció per les lletres en l'aspecte literari.

El 1930 el grup cultural que ell encapçalava representa en el Teatre Espanyol d'Algemesí l'obra inèdita en castellà, titulada *Algemesí de Don Jaime*, en la qual la protagonista, morisca, traeix el rei moro i facilita informació confidencial a un emissari de Jaume I perquè aquest pugui prendre el poble.

Com a bon professional i coherent a la seua dedicació, Martí Domínguez era molt primmirat en l'ús de la gramàtica.

Tot i que només va fer periodisme en valencià en els últims anys de la seua vida, excepte algun cas aïllat, podem dir que Martí Domínguez va fer un periodisme d'expressió castellana, però d'arrels valencianes, com es pot deduir de molts dels temes habituals en els seus articles i de l'enfocament de la defensa i reivindicació de la nostra cultura, la nostra llengua i, fins i tot, la nostra particular economia.

Malgrat la seua adscripció al règim d'aleshores i el seu caràcter d'*home de dreta*, al llarg de la seua vida va mantenir criteris i opinions tan personals que sovint li van comportar problemes amb la censura. En els últims anys com a director de *Las Provincias*, els enfrontaments amb els censors foren fins i tot violents. També al capdavant del setmanari econòmic *Valencia-fruits* els enfrontaments van continuar.

El 1931 aconsegueix l'autorització per a fundar el setmanari de caràcter local *Llevant*, del qual arribaren a publicar-se deu números, del 22 d'agost al 25 d'octubre.

L'any 1932, i a partir de l'experiència de *Llevant*, Martí Domínguez comença les col·laboracions amb *Las Provincias*, com a conseqüència de les bones relacions entre la seua família i la dels Llorente, amb poder en el control de l'empresa, i amb propietats rústiques a Algemesí, com les terres de la Casa del Regal que va inspirar a Teodor Llorente el poema "Vora el barranc dels Algadins".

La situació del teatre en català al país en els anys immediatament posteriors a

la instauració de la Dictadura podríem definir-la com de prohibició tàcita.

El juliol de 1939 Martí Domínguez es casa amb Consolació Pérez Gutiérrez. Al novembre d'aquell any és nomenat membre de la Comissió Gestora Municipal de València, i ocupa la Ponència de Cultura i Turisme, sota la presidència del baró de Càrcer, fins a 1943. És en aquesta època quan funda l'Orquestra Municipal de València.

Pren part de la fundació Avance, que després seria *Levante*.

El 1940 és elegit director de número del Centre de Cultura Valenciana.

Martí Domínguez va ser el mantenidor dels Jocs Florals d'aquell 1940, amb motiu de l'elecció de Carmen Franco com a reina.

El mateix any, l'ajuntament li va publicar el discurs de mantenidor dels LVII Jocs Florals sota el títol "Nueve versos de gesta".

El 1943 és nomenat president de l'Associació de la Premsa Valenciana.

El 1944 publica *Caminos de Portugal*, amb motiu d'un viatge a aquell país.

El 1945 la Societat Castellonenca de Cultura li edita dos discursos: "Los castillos" i "Los huertos", que havia pronunciat a Castelló de la Plana com a mantenidor d'un certamen literari. Aquell any publica *Don Jaime el Conquistador: primer César hispánico*.

Espentat per l'escriptor Hernández Casajuana, el 1947 Martí Domínguez escrigué i estrenà l'obra teatral *Les Malaenes*, amb la intenció de dignificar l'escena valenciana.

Les Malaenes va ser la primera producció original en català, de certa consistència, estrenada a València durant la primera postguerra: la crítica i el públic reconeix l'esforç de l'autor per dignificar el teatre valencià.

Aquest any 47, Martí Domínguez compon el "Virolai a la Mare de Déu de la Salut", amb música d'Agustí Alamán, fill també d'Algemesí.

El 1948 l'Associació de la Premsa de Barcelona li publica el discurs "El

descabargar de Don Quijote”.

El 1949 publica *José de Calasanz, el santo de los niños*, amb pròleg de don Jacinto Benavente.

Aquest any és mantenidor dels Jocs Florals de Sueca en commemoració de la Mare de Déu de Sales, i és orador junt amb Joan Fuster i Fermí Cortés.

El juliol de 1949, en morir Teodor Llorente Falcó, Martí Domínguez passà a substituir-lo de dret i a dirigir *Las Provincias*.

A continuació, va incorporar al diari les veus més reconegudes de les lletres i la literatura valenciana i es va rodejar de redactors i reporters especialitzats com, entre altres, Eduard López Chavarri i Vicent Andrés Estellés.

Podem trobar, ja el 1949, un text de Ferrandis Luna, titulat “Nuestros poetas de hoy”, que fa referència a Bayarri, Almela i Vives, Bernat Artola, Carles Salvador, Xavier Casp, Mascarell i Maria Ibars, així com altres col·laboracions d’Enric Soler i Godes.

El 1950 es publica un article de Carles Salvador titulat “Cada día un libro”.

A partir d’aquest any i pel relaxament del règim, Martí Domínguez comença a manifestar les seues tendències reivindicatives del valencià.

De l’any 1951 data la primera col·laboració, en *Las Provincias*, de Manuel Sanchis Guarner: “El eco político de Roselló-Porcel”. Poc més tard intervindran Josep Maria Bayarri i Ernest Martínez Ferrando.

A partir del 6 de gener de 1952, Martí Domínguez col·labora amb Ràdio Nacional d’Espanya en el programa *Escritores al habla*. Anys més tard, el 1978, i ja en Ràdio Popular, col·labora amb la secció *La paraula*, dedicada a la llengua i als temes valencians.

El 1953 va publicar la guia turística de València per encàrrec d’una editorial de Barcelona, amb el títol de *Valencia*.

L’any 1955 Martí Domínguez es troba en el cim de la popularitat i guanya la

Flor Natural dels Jocs Florals de València, amb el poema “Arbres”.

En la tardor de 1957 València sofreix les conseqüències devastadores de la riuada del Túria.

El 1958, com a erudit conferenciant que era, és nomenat mantenidor de l'acte de proclamació de la fallera major de la ciutat de València, que tingué lloc el dia 16 de març en el Teatre Principal, i al qual assistiren representants de l'autoritat al més alt nivell.

En aquest acte es va adreçar a la cort d'honor, formada per representants de les diferents regions de l'Estat, en reconeixement a la seua solidaritat arran del fets viscuts a València, i quan es dirigí a les representants de Barcelona i de Mallorca, va proclamar la unitat de la llengua.

Motivat pel record latent de la riuada del 57 i perquè no acabaven d'arribar les ajudes a causa de la ineficàcia del govern, i les malversacions econòmiques que es produïen amb les ajudes internacionals, Martí Domínguez va aprofitar per fer un examen de consciència valenciana en públic i amb veu alta, amb el cèlebre discurs “Cuando enmudecen los hombres... hablan las piedras”, que resumix la frustració i l'oblit que pateix València per part de Madrid:

El 6 de juny, Martí Domínguez va pronunciar en l'Ateneu Mercantil una conferència sobre Blasco Ibáñez, ignorat i maleït pel règim per la seua condició de republicà i anticlerical.

Dies després, com a conseqüència d'una nova riuada que tornà a assolir València, l'alcalde, Tomàs Trénor Azcárraga, féu un discurs que Martí Domínguez intentà reproduir en el diari. La censura li ho va impedir; tanmateix, en la primera plana del diari del 19 de juny insinuava el contingut censurat en un requadre amb el títol “¿Palabras?”:

L'endemà, un text en el seu diari sense signar, titulat “Una sesión histórica del Ayuntamiento”, repassava els esdeveniments d'aquells dies.

Martí s'havia convertit, sense proposar-s'ho en cap moment, en un element incòmode.

Les reaccions no es feren esperar: arribaren els diners, però les autoritats,

que des de feia temps el tenien entre ulls per les intromissions impertinents i ressentides i per la seua claredat, primer feren dimitir l'alcalde Tomàs Trenor. Poc després el propietari de *Las Provincias*, Enrique Reyna, forçà Martí Domínguez a dimitir obligat pel Ministeri d'Informació i Turisme, que usà l'estratègia de reduir progressivament l'assignació oficial de paper per a imprimir el periòdic. Martí Domínguez va presentar la dimissió el 25 de juliol, que li va ser acceptada oficialment el 2 d'agost.

En Martí mai més tornà a col·laborar amb *Las Provincias*.

En els seixanta i setanta desenvolupà una gran activitat com a columnista, a més de director de *Valencia-fruits*, en *Levante* i *La Hoja del lunes*.

El 1960 estrena a Alzira, Algemesí i València l'obra *No n'eren deu?* i la publica en l'editorial Cosmos. És la més significativa de la seua producció dramàtica, que intenta elaborar un teatre digne i culte que traspue una reflexió ètica i moral.

El 1973 es va jubilar com a director de *Valencia-fruits*; no obstant això, no va deixar mai de col·laborar en diversos mitjans fins que va morir. Dies després de la seua mort, encara va aparèixer un article seu en *Valencia-fruits*.

A primeries dels 60, Martí Domínguez es lliga cada vegada més a moviments valencianistes de caire cristià. Junt amb Sanchis Guarnier, Vicent Sorribes, Robert Moròver i Vicent Castell Maiques, entre altres, és membre de la fundació Paraula Cristiana, entitat per a la normalització lingüística de l'església valenciana, un dels primers signants del moviment Missa en Valencià, i un dels impulsors del *Llibre del poble de Déu*, coordinat pel pare Pere Riutort i editat en l'editorial Gorg.

El 1964 va publicar *Testigo en el camino*.

El 1968 és nomenat membre de número de l'Acadèmia de Belles Arts de Sant Carles.

Entre el teatre religiós de temàtica vicentina, Martí Domínguez escriu, el 1969, la peça breu titulada *El milacre dels milacres*, sobre els miracles de Sant Vicent Ferrer, que encara es representen cada any en el carrer de la Mar de València

El 1972 Martí publica a València la seua única novel·la *Els horts*.

El 1978 publica *Els nostres menjars*, edició de luxe duta a terme per l'empresa Vicent Garcia Editors. Es tracta un tresor lexicogràfic on fa ús del *valencià biològic*.

El mateix 1978 pateix un infart que marcarà la seua salut fins al moment de la seua mort.

* * * * *

El 1982 Martí Domínguez publica el llibre titulat *Las fallas*, editat per l'ajuntament de València en castellà, malgrat incloure en el mateix volum diverses versions en les llengües més difoses d'Europa.

Des dels anys 30 al 84 es mantingué fidel a la terra, a les seues gents, a la llengua apresada a Algemesí. En un primer estadi segueix la gramàtica de Fullana; després, coherent amb els principis d'unitat de la llengua, adopta les Normes de Castelló de 1932.

Martí Domínguez mor el 10 d'agost de 1984, mentre preparava dues noves obres, publicades pòstumament: *Els Borja* (Gandia, 1985), i *L'ullal* (València, 1986).

Martí Domínguez publica tretze llibres i dues dotzenes de conferències i textos en forma d'opuscles o separates, a més de les nombroses col·laboracions literàries en diaris i revistes, paral·leles al seu treball professional de periodista durant més de cinquanta anys. De forma inèdita, la família conserva en els seus arxius els manuscrits d'almenys una dotzena d'obres, sobretot de teatre i en castellà, reminiscències frustrades de la seua vocació de dramaturg.

El rector de la Universitat de València, Pedro Ruiz, presenta Martí Domínguez com un personatge, amant de la seua terra, que s'esforça en moments difícils per tot el que és valencià: nascut a Algemesí, és a València on desenvolupa la seua trajectòria professional, però no és València qui li ret homenatge. Amb l'aforisme

“les ciutats devoren els fills que més necessiten”

el rector recorda que Martí Domínguez ha sigut un d'ells.

L'alcalde d'Algemesí, Emili Gregori, addueix dues qualitats, la humanitat i la valencianitat, valors que convoquen el record de la seua obra i la seua personalitat per aprofundir en el seu temps. Fa palés, també, un sentiment d'unitat de la llengua, comuna des dels Pirineus fins al Segura, que reivindica les peculiaritats dialectals sense contradir la norma.

Vicent Josep Escartí, en la seua ponència “El valencianisme de Martí Domínguez” fa ús d'una acurada dialèctica plantejant què és el sentiment valencianista de Martí Domínguez: una manera d'entendre la vida i de viure la política, centrada en l'amor a la terra i a la llengua: “Algemesí, entre el Júcar y el Magro” i poesia dedicada a “La paella”. La seua va ser una manifestació bàsica, visceral.

Com apunta Biel Sansano “El millor homenatge que hom pot retre a cap escriptor és llegir-lo”. “El millor homenatge que tots podem fer a Martí Domínguez és aconseguir que qualsevol jove algemesinenc o valencià, quan entre en una llibreria pugui triar com a lectura d'esplai un llibre seu; que aquest siga a l'abast de tothom, que no s'haja de recórrer, obligatòriament, a les biblioteques públiques o privades per a poder llegir les seues obres.

De què servirà posar noms i plaques als carrers si d'ací a uns anys els joves, en tornar de l'escola o de l'institut i llegir el nom de Martí Domínguez Barberà, possiblement ja no trobaran ningú que els pugui explicar qui era, exactament, aquest bon senyor, ni trobaran a mà cap text que els ho explique?

Josep Antoni Domingo, en la seua ponència “Martí Domínguez i Algemesí”, es recrea en la trajectòria professional i social de Martí. Els versos de Lluís Martínez i Joaquim Péréç donen una visió del que és el poble del seu temps. Col·labora en la revista local *Marjal* des de 1954 fins a 1978. És un home religiós, conservador, però molt obert al progrés, amb un sentit molt arrelat de la tolerància. Les obres on identifica millor Algemesí, *Els horts* i *L'ullal*, són un recull autobiogràfic de la seua infantesa: “...l'aigua cavallera, la que rega el veritable hort, entra a peu pla”. El paisatge agrari queda descrit en la seua obra. Hi ha dos tipus de gent: llauradors i

menestrals, o obrers de vila, a càrrec dels oficis. El paisatge urbà també el descriu succintament. Parla d'Algemesí com a poble de bandes de música, de colles paelleres, de festes. Recorda el casino del poble, el "Liberal", anomenat després Patronato Cultural, i actualment seu de l'ajuntament.

La doctrina per a Martí Domínguez era la cristiana, recitada en castellà, igual que les coses de l'escola, amb la llengua oficial, clar. Totes les altres coses, en la llengua del poble, aquella que realment tots entenen, amb la qual tot era permés. Valora positivament el ràpid i ampli anivellament econòmic dels pobles entre rics i pobres. En el camp civicosocial palesa l'augment de l'amplitud classista, amb les mateixes possibilitats davant de les coses que no són de ningú, sinó de tots, i l'abast de tothom a la promoció cultural, com exposa en l'article "Rebrota la morera".

"Què és el temps? És veritat que el temps emboira rostres i coses que mogueren el nostre cos.

El temps és un misteri dolorós, però també de goig".

* * * * *

Amb aquesta última frase acaba, a falta d'un breu poema, el llibre *L'ullal*, que representa un recorregut evocador de l'autor pels records de la seua infantesa, en un intent de salvar de l'oblit tot un món ja llunyà i perdut, que visqué al seu Algemesí natal.

Jesús Huguet coneix Martí Domínguez en un dels seus inflamats discursos: "Parlem valencià i tot el demés vindrà afegit", i segons assenyala en una taula redona, aquest escriptor i periodista va ser el gran inductor per al compromís de la llengua i la cultura dels valencians, destacant dins del vessant humà, literari i cultural, la seua bondat, l'insubordinable sentit de la llibertat i la capacitat cívica. Palesa, quan diu que parlem valencià, que és conscient de la identitat i el reconeixement dels valors propis. No li va importar la persecució per la defensa dels drets dels valencians. La seua pertinença a la comarca de la Ribera el féu promotor i impulsor de grups culturals —d'on han eixit personatges compromesos pels valors de la llengua, el paisatge i les arrels pròpies— en l'origen dels quals està Martí Domínguez com a fita senyera de la recuperació lingüística i cultural, fet aquest que servirà per a fer justícia a la seua figura.

L'escultor i catedràtic fill d'Algemesí, Leonardo Borràs, li féu un bust, malgrat la negativa de Martí, que defugia figurar.

En la cloenda de les Jornades es va inaugurar una plaça amb el nom de Martí Domínguez, i s'hi va descobrir aquell bust, que li dedicà el poble, en un espectacular silenci del públic assistent a l'acte, només alterat per la melodia de la Muixeranga d'Algemesí tocada amb dolçaina, eixa música emblemàtica per a Martí i els seus conciutadans que tant representa per als que se senten units per la llengua, la història i la cultura comunes.

BIBLIOGRAFIA

- BROCH, A., (1980), *Literatura catalana dels anys setanta*, Barcelona, Edicions 62.
- CARBÓ, F., CORTÉS, S., (1997), *El teatre en la postguerra valenciana (1939-1962)*, València, Eliseu Climent, editor.
- CARBÓ, F., SIMBOR, V., (1993), *La recuperació literària en la postguerra valenciana (1939-1972)*, València/Barcelona, Institut Universitari de Filologia Valenciana, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.
- Diversos autors, (1996), *Martí Domínguez i el seu temps. Actes de les Jornades (València-Algemesí, 9-12 novembre, 1994)*, Ajuntament d'Algemesí, Germania.
- DOMÍNGUEZ, M., (1953), *Valencia*, Barcelona, Noguer (2a ed. 1958)
- (1960, 1992), *No n'eren deu?*, València, Cosmos, Bromera.
  - (1962), "La romanidad de Valencia: ayer y hoy", dins *Dos mil cien años de Valencia*, Valencia, Ateneo Mercantil.
  - (1968), "Els valors morals en la cultura", dins *Separata de Anales del Centro de Cultura Valenciana*, València, Sucesor de Vives Mora.
  - (1968), "Naturaleza -¿mobiliaria, inmobiliaria?- de la obra de arte", dins *Separata de Archivo de Arte Valenciano*, València, Real Academia de Bellas Artes de San Carlos.
  - (1969), *El milacre dels milacres*, València, Vicent Villanueva.
  - (1972, 1990, 1995), *Els horts*, València, L'Estel, Ajuntament d'Algemesí, Bromera.
  - (1977), "Béns que cal defendre. Veïnats", dins *Falla Ideal Terraza y adyacentes*, Algemesí, Juan B. Juan.
  - (1977), *Els cignes fora de l'aigua*, València, Eliseu Climent editor.
  - (1978), *Els nostres menjars*, València, Vicent Garcia editores.
  - (1982), *Las fallas*, Ajuntament de València.
  - (1983), "Rebrota la morera", *Berca*, núm. 19, Ajuntament d'Algemesí.
  - (1985), *Els Borja*, La Safor, CEIC Alfons el Vell.
  - (1986, 2001), *L'ullal*, València, Eliseu Climent editor.
- FERRANDO FRANCÉS, A., NICOLÀS AMORÓS, M., (1993), *Panorama d'història de la llengua*, València, Tàndem Edicions.
- FERRER, F., (1987), "En Martí Domínguez i Barberà, fill predilecte d'Algemesí": "Martí Domínguez, periodista i director", *Berca*, núm. 32, Ajuntament d'Algemesí.
- FUSTER, J., (1980), *Antologia de la poesia valenciana (1900-1950)*, València, Eliseu

Climent editor.

- (1992), *Obres completes/5: Literatura i llengua*, Barcelona, Edicions 62 (Clàssics catalans del segle XX).

JIMÉNEZ, G., (1975), "Con el corazón a cuestras", *Cinquantenari Coronació Verge de la Salut. 1925-Algemesí-1975*, Algemesí, Juan B. Juan.

OLEZA, J., SIRERA, J. L., (1985), *Història i literatures (Descobrim el País Valencià)*, València, Institució Alfons el Magnànim, Institució Valenciana d'Estudis i Investigació.

PELLICER, N., (1994), *Testimoni d'un temps*, Ajuntament d'Algemesí.

- (1995), "Martí Domínguez i Barberà, entre universitaris", *DISE, Revista d'informació universitària*, Tros de Paper, núm. 56, València, Universitat.

RIQUER, M., COMAS, A., MOLAS, J., (1988), *Història de la literatura catalana - XI*, Barcelona, Ariel.

SANSANO, B., (1987), "En Martí Domínguez i Barberà, fill predilecte d'Algemesí": "Del temps i la memòria", *Berca*, núm. 32, Ajuntament d'Algemesí.

- (1996), *Quan callen les pedres (Martí Domínguez Barberà, 1908-1984)*, Saó, València

SIMBOR, V., CARBÓ, F., (1993), *Literatura actual al País Valencià (1973-1992)*, València/Barcelona, Institut Universitari de Filologia Valenciana, Publicacions de l'Abadia de Montserrat.